

nsCr

Typologieën van plegers van zedendelicten: Een umbrella review

Steve van de Weijer
Veroni Eichelsheim
Arjan Blokland
Jan Hendriks

Amsterdam, 2023

Typologieën van plegers van zedendelicten: Een umbrella review

Steve van de Weijer

Veroni Eichelsheim

Arjan Blokland

Jan Hendriks

Amsterdam, 2023

De auteurs danken Hans Ket en Matthijs de Zwaan (informatiespecialisten van de Universiteitsbibliotheek van de Vrije Universiteit Amsterdam) voor hun hulp bij het uitvoeren van de zoekstrategieën; en de leden van de begeleidingscommissie voor hun waardevolle feedback.

Dit onderzoek werd uitgevoerd in opdracht van de afdeling Extern Wetenschappelijk Beleidsonderzoek van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatie Centrum (WODC).

*© 2023; Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR), Amsterdam.
Auteursrechten voorbehouden.*

Nederlandse samenvatting

Seksueel grensoverschrijdend gedrag en seksueel geweld vormen een grootschalig maatschappelijk probleem. Het 'Nationaal Actieprogramma Aanpak seksueel grensoverschrijdend gedrag en seksueel geweld' heeft als doel dit gedrag tegen te gaan en de schade te beperken door het snel te signaleren en te stoppen, slachtoffers en hun omgeving steun en hulp te bieden en juist te handelen naar (vermoedelijke) plegers. Het is daarom ook goed een beter beeld te hebben van verschillende typen plegers. In dit rapport wordt daarom meer inzicht geboden in de kenmerken van verschillende typen plegers van zedendelicten.

In de wetenschappelijke literatuur wordt regelmatig onderscheid gemaakt tussen verschillende typen plegers, bijvoorbeeld op basis van de specifieke vorm van zedendelinquentie, kenmerken van het slachtoffer, de relatie tussen pleger en slachtoffers, de modus operandi of het achterliggende motief voor het plegen van zedendelicten. Verschillende typen plegers van zedendelicten worden vervolgens vaak omschreven op basis van individuele, situationele of contextuele risicofactoren en delictkenmerken. Het classificeren van plegers van seksueel geweld in typologieën helpt wetenschappers om zicht te verkrijgen in mogelijke verschillen tussen typen plegers in achtergrond- en persoonskenmerken en bij het maken van een onderbouwde inschatting van het risico op recidive. Daarnaast kunnen typologieën aanleiding geven voor een gedifferentieerde aanpak van dat recidiverisico. De beschikbare (inter)nationale literatuur over typologieën van plegers van zedendelinquentie laat echter geen eenduidig beeld zien en er ontbreekt een overkoepelend overzicht van typologieën van alle soorten zedendelicten waardoor het inzicht in de verschillen en overeenkomsten tussen verschillende typologieën beperkt blijft. In dit onderzoek is gebruikgemaakt van een umbrella review waarin op systematische wijze de bestaande literatuurstudies en systematic reviews over typologieën van volwassen plegers van zedendelicten is samengevat.

De onderzoeksvragen die centraal staan zijn:

- 1) Wat zijn de meest gebruikte, dan wel meest veelbelovende en wetenschappelijk onderbouwde, classificaties van volwassen plegers van zedenmisdrijven die op grond van de literatuur onderscheiden kunnen worden?

2) Wat is bekend over de profielen van de verschillende typen plegers (type delict, motieven, modus operandi, kenmerken van plegers, kenmerken van slachtoffers)?

3) Wat zijn de overeenkomsten en verschillen in de profielen van verschillende typen plegers?

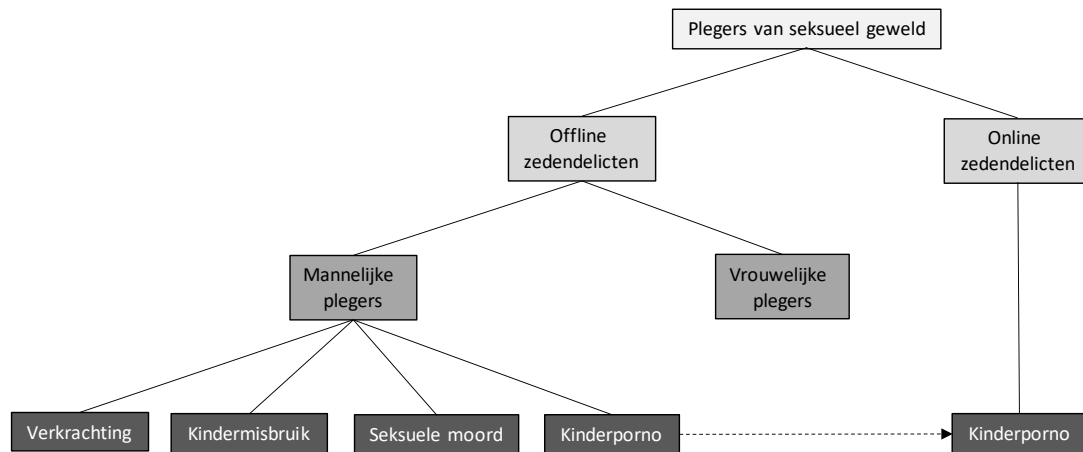
4) Wat kan op basis van de bestudeerde literatuur (vragen 1 t/m 3) gezegd worden over de aanpak van plegers (preventieve maatregelen, behandeling etc.) die passen binnen de onderscheiden typologieën?

In de umbrella review zijn alle gepubliceerde literatuurstudies en systematic reviews over typologieën van plegers van zedendelicten geanalyseerd die in of na 1990 zijn gepubliceerd, waarvan de volledige tekst beschikbaar was, die in het Nederlands of Engels geschreven zijn en een overzicht geven van typologieën van volwassen plegers (18 jaar of ouder) van aanranding, verkrachting, ontucht met minderjarigen, kinderpornografie, maar ook online vormen van seksueel geweld, zoals *sextortion* en *grooming*. In januari 2023 is een zorgvuldige zoekstrategie uitgevoerd in de volgende databases: Clarivate Analytics/Web of Science Core Collection, Elsevier/Scopus, Ebsco/Criminal Justice Abstract (CJA), en Ebsco/APA PsycINFO. Hierin werden aanvankelijk 3054 studies gevonden. Uiteindelijk konden hiervan 31 studies worden geïnccludeerd, waaronder vijf systematic reviews en 26 literatuurstudies. Het is echter aannemelijk dat de meeste recente studies over typologieën van plegers van zedendelicten niet of zelden besproken worden in eerdere literatuurstudies en systematic reviews, simpelweg omdat deze nog niet gepubliceerd waren ten tijde van de dataverzameling van de literatuurstudies en systematic reviews. Daarom is er een aanvullende zoekopdracht uitgevoerd naar de meest recente empirische studies (gepubliceerd in 2020 of later) over typologieën van plegers van zedendelicten. In dezelfde databases werden 2721 studies gevonden, waarvan er negen voldeden aan de inclusiecriteria. Deze negen aanvullende empirische studies zijn apart geanalyseerd. Met deze twee methoden wordt de gehele literatuur op dit gebied in de periode tussen 1990 tot heden in kaart gebracht en wordt alle bestaande kennis over deze typologieën samengebracht in dit rapport.

Uit de umbrella review komt naar voren dat typologieën van plegers van zedendelicten apart zijn ontwikkeld voor verschillende subgroepen (i.e., plegers van

verkrachting, kindermisbruik, seksuele moord, en online zedendelicten, en vrouwelijke plegers van zedendelicten), zoals weergegeven in Figuur 1.

Figuur 1. Indeling bestaande typologieën van plegers van seksueel geweld

Wat betreft verkrachting wordt in de typologieën op de eerste plaats vaak onderscheid gemaakt tussen plegers met seksuele en niet-seksuele motieven. In de overkoepelende typologie die uit meerdere studies naar voren komt zijn vijf typen plegers van verkrachting te onderscheiden. De primaire motivatie van *compensatory* en *sadistic* plegers is seksueel van aard. De *compensatory* plegers zijn niet in staat om een normale relatie met een partner van de eigen leeftijd aan te gaan. Zij plegen daarom verkrachtingen met zo weinig mogelijk fysiek geweld om gevoelens van onbekwaamheid te compenseren. De *sadistic* plegers zijn vaak psychopatisch en ervaren seksuele bevrediging door de pijn en angst van de slachtoffers. Deze verkrachtingen kunnen ook leiden tot seksuele moorden. De primaire motivatie van de overige drie typen plegers is niet seksueel. *Anger/retaliation* plegers worden gemotiveerd door macht, woede, agressie en haat. Zij hebben negatieve attitudes tegenover vrouwen en gebruiken veel fysieke en seksuele agressie om wraak te nemen op vrouwen. De *power/control* plegers willen macht en dominantie over hun slachtoffers en gebruiken agressie om hun onzekerheid over hun eigen mannelijkheid te compenseren. Tot slot zijn de *opportunistic/antisocial* plegers situationele plegers met een slechte impulscontrole en een impulsieve en avontuurlijke levensstijl. Zij plegen impulsieve verkrachtingen, vaak tijdens het plegen van andere misdrijven.

Binnen typologieën die onderscheid maken tussen verschillende soorten plegers van kindermisbruik wordt op de eerste plaats onderscheid gemaakt tussen plegers met een

primaire seksuele voorkeur voor kinderen en plegers die zich niet primair aangetrokken voelen tot kinderen. De eerste groep wordt de *preferential* plegers genoemd en wordt gekenmerkt door een aanhoudende en dwangmatige aantrekkingskracht tot kinderen. Dit ontstaat vaak al gedurende de adolescentie en zij ontwikkelen zich niet verder tot het punt waarop zij volwassenen aantrekkelijk vinden. Zij worden vaak gediagnosticeerd met een pedofiele stoornis. De tweede groep wordt de *situational* plegers genoemd en zij hebben een voorkeur voor sociale en seksuele interacties met volwassenen. Door stressoren, die hun zelfvertrouwen en gevoel voor eigenwaarde ondermijnen, ontwikkelen zij gedurende de volwassenheid echter een secundaire seksuele voorkeur voor kinderen. Vaak misbruiken zij kinderen tot wie zij makkelijk toegang hebben, zoals hun eigen kinderen. Binnen deze twee typen plegers van kindermisbruik kunnen volgens de reviews telkens drie subtypen onderscheiden worden. Binnen de groep *preferential* plegers met een seksuele voorkeur voor kinderen zijn dit de *manipulative*, *introverted* en *sadistic* plegers. De *manipulative* plegers gebruiken geen wapens of agressie maar groomen kwetsbare kinderen gedurende langere tijd om hun weerstand te verlagen. Ze geven kinderen hierbij affectie en cadeaus om de seksuele relatie in stand te houden. De *introverted* plegers ontberen daarentegen de vaardigheden om kinderen te groomen of te manipuleren maar verlangen wel naar affectie van kinderen. De *sadistic* plegers gebruiken agressie en geweld om toegang tot kinderen te krijgen en worden seksueel opgewonden door het toebrengen van pijn aan kinderen. Binnen de groep *situational* plegers met een primaire seksuele voorkeur voor volwassenen wordt onderscheid gemaakt tussen de subtypen *inadequate*, *indiscriminate* en *experimental* plegers. Vanwege een negatief zelfbeeld en onvoldoende sociale vaardigheden zijn de *inadequate* plegers niet in staat seksuele relaties met volwassenen aan te gaan. Zij misbruiken dan ook kinderen ter vervanging van volwassen seksuele relaties. De *indiscriminate* plegers zijn meer antisociaal in het algemeen en gebruiken kinderen voor hun eigen belangen waarbij zij zich schuldig maken aan zowel fysiek als seksueel misbruik. De *experimental* plegers worden gedreven door de wens om te experimenteren met seksueel gedrag en misbruiken kinderen onder meer uit verveling.

Bij plegers van seksuele moorden worden de typologieën, net als bij plegers van verkrachtingen, primair ingedeeld op basis van het motief van deze plegers. De seksuele moorden van *angry* plegers worden gekenmerkt door een intense woede-uitbarsting

voorafgaand aan een ongeplande, explosieve en gewelddadige aanval, vaak op een bekende van de pleger. Deze plegers maken slechts beperkt gebruik van dwangmiddelen en wapens en laten het slachtoffer vaak achter op de plaats delict, wat vaak een buitenlocatie is. De *sadistic* plegers worden gemotiveerd door seksuele opwindning en bevrediging bij het doden van het slachtoffer. De modus operandi van de plegers is een reflectie van hun sadistische fantasieën en bestaat vaak uit ongebruikelijke handelingen zoals het inbrengen van voorwerpen, het in stukken hakken van het lichaam en het bewaren van 'trofeeën'. Het slachtoffer is vaak een onbekende van de pleger en wordt vaak verplaatst na afloop van het delict. Bij de *witness-elimination* plegers is seksueel geweld het doel en is het doden van het slachtoffer ongepland. Het doden van het slachtoffer, dat vaak jong en een onbekende is, heeft een instrumenteel doel, zoals het bedwingen van het slachtoffer of het elimineren van getuigen. Het delict wordt doorgaans gepleegd, en het slachtoffer achtergelaten, op de plek van de eerste ontmoeting tussen slachtoffer en pleger.

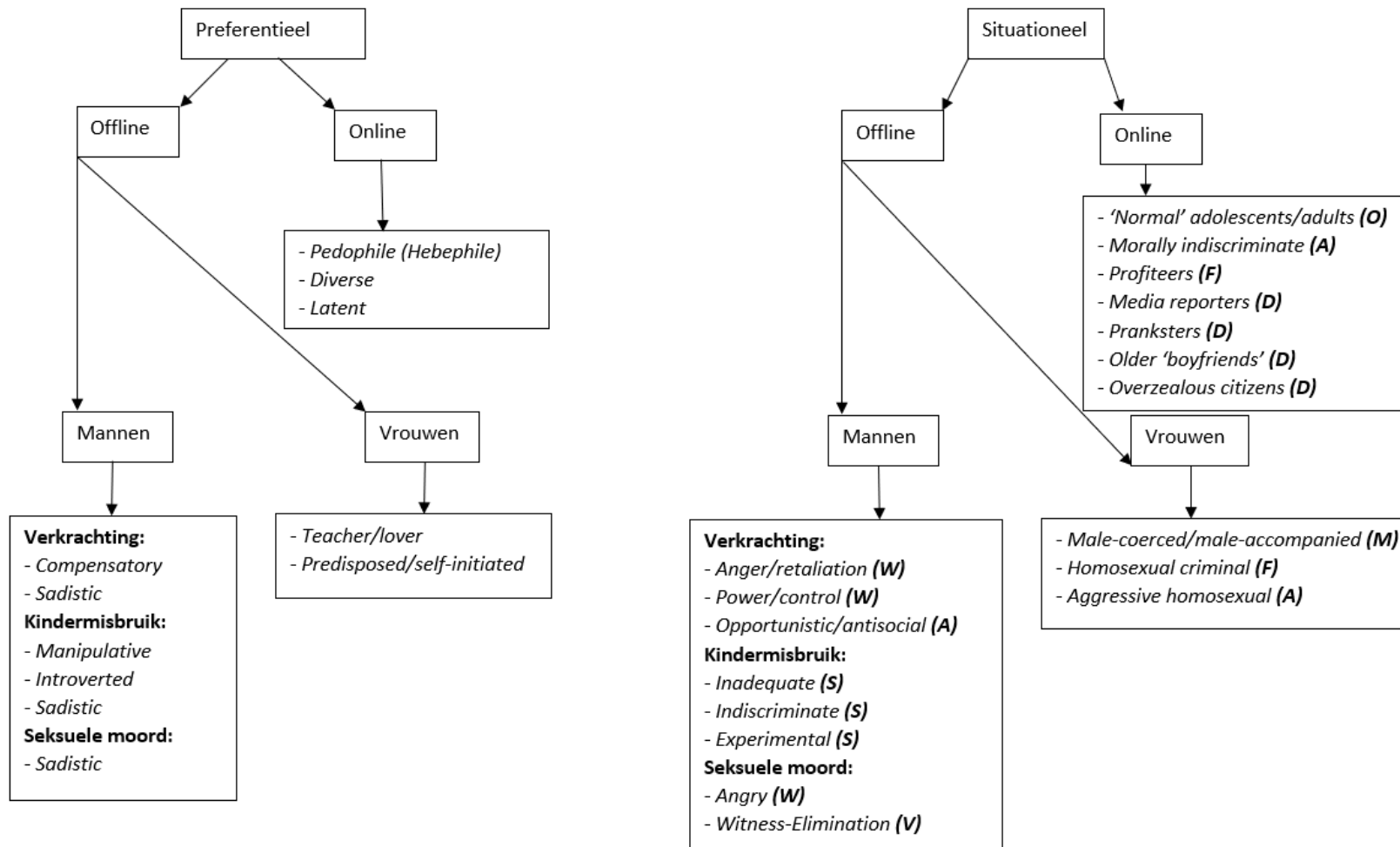
Voor vrouwelijke plegers van zedendelicten zijn aparte typologieën ontwikkeld waarbij een belangrijk onderscheid wordt gemaakt tussen vrouwen die alleen zedendelicten plegen en vrouwen die dit samen met een man doen. Dit onderscheid komt ook terug in de overkoepelende typologie met vijf typen vrouwelijke plegers. De *teacher/lover* plegers misbruiken adolescenten vanuit een machtspositie (bijvoorbeeld als leraar of mentor) en proberen hierdoor in hun intieme en seksuele behoeften te voorzien. De *male-coerced/male-accompanied* plegers zijn ondergeschikte vrouwen met een negatief zelfbeeld, lage intelligentie en gevoelens van machteloosheid die worden gedwongen of vergezeld door een mannelijke medeplichtige. Sommige van deze vrouwen zijn getuige van het misbruik zonder in te grijpen terwijl anderen een meer actieve rol nemen in het misbruik van kinderen. De *predisposed/self-initiated* plegers zijn als kind zelf fysiek of seksueel misbruikt en kunnen symptomen van PTSS, depressie, verslaving en suïcidaliteit vertonen. Ook zijn zij soms gemotiveerd door sadistische fantasieën. De groep *homosexual criminal* plegers worden gemotiveerd door financieel gewin en zijn betrokken bij de uitbuiting of gedwongen prostitutie van andere (jong)volwassen vrouwen. Zij zijn vaak al eerder gearresteerd voor niet-seksuele delicten. Tot slot plegen *aggressive homosexual* plegers zedendelicten tegen volwassen vrouwen, vaak als onderdeel van huiselijk geweld. Zij worden hierbij gemotiveerd door woede, wraak en jaloezie.

Uit de literatuur over typologieën van plegers van online zedendelicten blijkt dat deze vrijwel uitsluitend betrekking hebben op het produceren, bezitten en verspreiden van kinderpornografie en op *grooming*. Een belangrijke onderscheidende factor die in veel typologieën naar voren komt is of het zedendelict enkel online plaatsvindt (i.e., *fantasy-driven* plegers) of dat de pleger ook offline contact heeft of wil hebben met het slachtoffer (i.e., *contact-driven* plegers). In een van de meest gebruikte typologieën worden de verschillende typen plegers echter niet direct op dit kenmerk onderscheiden. Deze typologie bestaat uit drie hoofdcategorieën plegers van online zedendelicten, die elk drie of vier subtypen bevatten. De eerste hoofdcategorie zijn de *situational* plegers, die kinderpornografie bezitten maar geen seksuele motieven of pedofiele interesses hebben. Hieronder vallen de *'normal' adolescents/adults* (die online zoeken naar pornografie en onopzettelijk stuiten op kinderpornografie, inclusief adolescenten die aan *'sexting'* doen), *morally indiscriminate* plegers (met antisociale trekken en een criminele voorgeschiedenis, inclusief ouders die hun kinderen beschikbaar stellen voor online seks) en *profiteers* (die handelen in kinderpornografie voor financieel gewin, inclusief plegers die slachtoffers afpersen na seksueel contact). De tweede hoofdcategorie bestaat uit de *preferential* plegers, die wel een seksuele voorkeur voor kinderen hebben en vaak meerdere delicten tegen meerdere kinderen plegen (*'child sex rings'*) of via het verzamelen, produceren en verspreiden van kinderpornografie. Hieronder vallen de subcategorieën van *pedophile (hebephile)* plegers (met een seksuele voorkeur voor minderjarigen), *diverse* plegers (met een grote verscheidenheid aan seksuele interesses zonder sterke voorkeur voor minderjarigen maar die bereid zijn alles te proberen) en *latent* plegers (wier seksuele interesses in minderjarigen zijn aangewakkerd en remmingen zijn verzwakt na online contact met gelijkgestemden). Tot slot bestaan er *miscellaneous* plegers die de wet overtreden door toegang te krijgen tot kinderpornografie maar dit doorgaans niet doen vanuit kwaadaardige motieven. Hieronder vallen de subcategorieën *media reporters* (die ten onrechte geloven dat ze online kinderpornografie kunnen verhandelen om dit in het kader van een media rapportage bloot te leggen), *pranksters* (die valse of belastende beelden verspreiden om slachtoffers in verlegenheid te brengen), *older 'boyfriends'* (in hun late tienerjaren of van begin twintig die seks met adolescenten proberen te hebben) en *overzealous citizens* (die hun eigen onderzoek starten naar online kindermisbruik).

Wanneer de (overkoepelende) typologieën van de verschillende subgroepen van plegers van zedendelicten worden vergeleken, blijken er meer verschillen dan overeenkomsten te zijn. Zo valt op dat binnen elke subgroep van plegers van zedendelicten, de typologieën primair op een andere factor gebaseerd lijken te zijn. Bij de typologieën van verkrachting en seksuele moord wordt met name onderscheid gemaakt op basis van de motieven van de pleger, bij de typologieën van kindermisbruik is het onderscheid met name gericht op de primaire seksuele voorkeur van de plegers, bij de typologieën van vrouwelijke plegers ligt de focus sterk op de aan- of afwezigheid van een mannelijke medepleger, en bij typologieën van online delicten ligt een sterke nadruk op het al dan niet tot doel hebben om in het echt fysiek misbruik te plegen. Als gevolg hiervan zijn de typen plegers die onderscheiden worden in de (overkoepelende) typologieën binnen elke subgroep van plegers van zedendelicten vaak erg verschillend. Een overeenkomst die desalniettemin gevonden kan worden is dat in alle (overkoepelende) typologieën binnen elke subgroep van plegers van zedendelicten een onderscheid gemaakt kan worden tussen plegers die primair seksueel gemotiveerd zijn om een specifiek type slachtoffer te misbruiken en plegers die niet primair seksueel gemotiveerd zijn en/of geen seksuele voorkeur hebben voor het type slachtoffer dat zij misbruiken. De eerste groep kan omschreven worden als preferentiële plegers en de tweede groep als situationele plegers. De verschillende typen plegers die onderverdeeld kunnen worden onder preferentiële of situationele plegers worden samengevat in Figuur 2.

Helaas wordt in de onderzochte literatuur, in zowel de *umbrella review* als in de aanvullende recente empirische studies, betrekkelijk weinig gezegd over de aanpak van verschillende typen plegers. Alhoewel in verschillende reviews en studies wel werd ingegaan op mogelijkheden voor behandeling en recidiverisico voor de groep plegers als geheel, wordt dit slechts zelden ook toegespitst op de verschillende typen plegers uit typologieën. Meer algemeen wordt wel gesteld dat wanneer plegers seksueel gedreven worden (i.e., preferentiële plegers) en handelen vanuit seksuele afwijkingen of cognities (parafilieën), zij een hoger recidiverisico hebben en dat deze afwijkingen centraal zouden moeten staan in de behandeling. Wat betreft vrouwspecifieke typologieën wordt gesteld dat deze een basis kunnen vormen voor preventie, behandeling en interventie doordat ze helpen begrijpen in hoeverre vrouwelijke plegers vergelijkbaar zijn met mannelijke plegers en of er sekse-specifieke interventies noodzakelijk zijn.

Figuur 2: Overzicht subtypen plegers van zedendelicten uit umbrella review

Noot: Bij de verschillende typen situationele plegers wordt achter de naam tussen haakjes het motief voor of oorzaak van het zedendelict weergegeven. **W:** Woede, agressie en macht; **A:** onderdeel van breder Antisociaal gedrag; **S:** Situationele factoren; **V:** Voorkomen van detectie van het delict; **O:** Onopzettelijk gepleegd; **F:** Financieel gewin; **M:** Medegedwongen of vergezeld door mannelijke Medepleger; **D:** Diverse andere oorzaken.

Deze bevindingen moeten overigens ook in het licht van bepaalde beperkingen van de literatuur worden beschouwd. Wat ten eerste opviel aan deze studies is dat de reviews vaak van matige 'kwaliteit' waren. In slechts vijf studies was sprake van een systematisch review, waarvan slechts één compleet beschreef in hoeveel en welke databases is gezocht, hoeveel studies zijn geïnccludeerd, en in welke tijdsperiode is gezocht. De overige studies betroffen allemaal literatuurstudies waarin informatie over de zoekstrategie ontbrak en waarin men minder systematisch te werk lijkt te zijn gegaan. Het kan zijn dat de reviews hierdoor een selectief beeld van de bestaande literatuur weergeven. Daarnaast was het merendeel van de studies afkomstig uit de Verenigde Staten, en blijft de vraag in hoeverre de bevindingen generaliseerbaar zijn naar andere landen en culturen. Ten derde moet worden geconstateerd dat de typologieën vaak gebaseerd zijn op erg kleine steekproeven, afkomstig uit de klinische praktijk. Dit maakt dat een hele subgroep plegers binnen een typologie soms gebaseerd is op slechts een of enkele personen. Tot slot moet worden vermeld dat vrijwel iedere review typologieën behandelt binnen een specifieke subgroep van plegers binnen de totale groep plegers van zedendelicten. De aandacht voor bepaalde subgroepen van plegers van zedendelicten in de literatuur lijkt bovendien niet in verhouding te staan tot het aandeel van deze subgroep in de totale populatie van plegers van zedendelicten. In de aanvullende review van recente literatuur zien we dit al minder, vooral omdat steeds vaker beschikking lijkt te zijn over grote overkoepelende en longitudinale datasets waarmee datagedreven de levensloop van verschillende groepen plegers in kaart kan worden gebracht.

Het NSCR is
onderdeel van de
institutenorganisatie
van de Nederlandse
Organisatie voor
Wetenschappelijk
Onderzoek (NWO)

Bezoekadres:
De Boelelaan 1077
1081 HV Amsterdam

Postadres:
Postbus 71304
1008 BH Amsterdam

T 020 598 5239
E nscr@nscr.nl
W www.nscr.nl

nscr

Nederlands Studiecentrum
Criminaliteit en Rechtshandhaving